

نرم افزارهای کتابخانه‌ای و

○ افشین موسوی چلک

○ فهرست‌های رایانه‌ای: کاربرد و توسعه:
مجموعه مقالات همایش کاربرد و توسعه
فهرست‌های رایانه‌ای در کتابخانه‌های ایران
به کوشش: رحمت‌الله فتاحی
○ دانشگاه فردوسی مشهد، ۱۳۷۹

مجموعه شامل ۲۵ مقاله است که تعدادی از این مقالات در زمان برگزاری همایش به دلایلی ارائه نشد. عناوین مقالات به ترتیب عبارت است از:

- بررسی گرایش موضوعی آثار علمی و پژوهشی رشته کتابداری و اطلاع‌رسانی از آغاز تا پایان سال ۱۳۷۷ / دکتر عباس حری: این مقاله به بررسی گرایش موضوعی پایان‌نامه‌ها، مقالات و... در رشته کتابداری و اطلاع‌رسانی از ابتدا تا پایان سال ۱۳۷۷ پرداخته و نتایج تحقیق به صورت جداول ارائه شده است.

- نرم‌افزارهای کتابخانه‌ای: تقابل حقیقت با ایده‌آل / اعظم صنعت‌جو و حسین عطایی (در سمینار ارائه نشده است): در این مقاله مطالبی از قبیل اصول کلی تدارک نرم‌افزار کتابخانه، ویژگی‌های نرم‌افزار کتابخانه‌ای (ویژگی‌هایی که درحین تولید نرم‌افزار باید رعایت شود، و ویژگی‌هایی که محصول نرم‌افزاری تولید شده باید دارا باشد)، روند بهره‌گیری از نرم‌افزارهای موجود در مقایسه با وضعیت مطلوب)

ارائه گردیده است.

- تقابل فرهنگ سنتی فهرست‌نویسی با خدمات مبتنی بر نظام‌های خودکار کتابخانه‌ای / دکتر عبدالحسین فرج‌پهلوی و احمد زرگر: مطالبی از قبیل تاریخچه فهرست‌نویسی رایانه‌ای، نسل‌های فهرست رایانه‌ای، تفاوت فهرست‌های رایانه‌ای و سنتی در ورود اطلاعات، ذخیره‌سازی و تشکیل فایلها، نمایه‌سازی، یکپارچگی نظام، جستجو، بازیابی، نمایش اطلاعات مورد بررسی قرار گرفته است.

- مشکلات و مسائل فهرست‌های پیوسته رایانه‌ای هنگام توسعه و پیاده‌سازی: حاصل تجربیات چند کشور و یک نمونه از ایران / دکتر فریده عصاره، فرزانه فرزین: در این مقاله نویسنده به مسائل و مشکلات فهرست‌های رایانه‌ای از قبیل ناپدید شدن رکوردها در هنگام تبدیل فهرست‌های دستی به فهرست‌های پیوسته، تکراری بودن شماره‌های بازیابی بعضی از رکوردها، مشکلات ذخیره و بازیابی اطلاعات در فهرست‌های رایانه‌ای

تقریباً بیش از یک دهه است که نرم‌افزارهای طراحی شده در داخل کشور در اختیار کتابخانه‌ها قرار گرفته است. اما به دلیل بالا نبودن سطح اطلاعات تخصصی کتابداران در زمینه نرم‌افزارهای کتابخانه‌ای و ناچیز بودن میزان همفکری علمی آنها با طراحان نرم‌افزار از یک سو و نآشنایی طراحان نرم‌افزار با اصول، کارکردها و جزئیات ساختاری فهرست کتابخانه از سوی دیگر، روند توسعه فهرست‌های رایانه‌ای در ایران حرکت کندی داشته است.

این کتاب، فهرست مقالات ارائه شده در همایش کاربرد و توسعه فهرست‌های رایانه‌ای در کتابخانه‌های ایران است که در ۲۷-۲۸ آبان ماه ۱۳۷۸ در دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی دانشگاه فردوسی مشهد با همکاری و پشتیبانی شرکت‌های نوسا، کاوش، پارس آذرخش، کتابخانه منطقه‌ای علوم و تکنولوژی شیراز و مرکز اطلاع‌رسانی و خدمات علمی وزارت جهادسازندگی برگزار گردید. این

فهرست نویسی رایانه‌ای

به دلیل بالا نبودن سطح اطلاعات تخصصی کتابداران در زمینه نرم افزارهای کتابخانه‌ای و ناچیز بودن میزان همفکری علمی آنها با طراحان نرم افزار از یک سو و نآشنایی طراحان نرم افزار با اصول، کارکردها و جزئیات ساختاری فهرست کتابخانه از سوی دیگر، روند توسعه فهرست‌های رایانه‌ای در ایران حرکت کندی داشته است

اولین مقاله‌ای است که در زمینه ابرداده به زبان فارسی نگاشته شده است. در این مقاله مباحث مختلفی مورد بحث قرار گرفته است که عبارت است از: تعاریف ابرداده، تاریخچه طراحی ابرداده، مزایای کاربر ابرداده، قالب ابرداده‌ای دوبلین کور، قالب مارک و یونی مارک و یواس مارک، قالب ابرداده طرح کدگذاری متن، قالب ابرداده‌ای خدمات مکان‌یابی اطلاعات دولتی.

- Z ۳۹.۵۰ مناسب‌ترین استاندارد تعریف شده و تنها رابط مطمئن در تبادل اطلاعات کتابخانه‌ای/زهراروحانی (در همایش ارائه نشده است): اطلاعاتی از قبیل تاریخچه استاندارد Z ۳۹.۵۰، چگونگی کار با آن، کاربرد آن برای کتابخانه‌ها ذکر شده است و نرم افزارهای آن معرفی شده است.

- فهرستهای همگانی و شبکه جهانی وب: بررسی امکانات فهرستهای پیوسته کتابخانه‌های ملی در محیط وب/ کیوان کوشا: این مقاله به بررسی برخی امکانات

کتاب از کتابخانه‌های دیگر، گردش کتاب، خرید کتاب از طریق این نظام و استانداردهای مورد استفاده در این سیستم پرداخته است.

- استانداردهای ذخیره و بازیابی اطلاعات/ محمد

آباقری: در این مقاله به دو نوع طراحی پایگاه در نرم افزارهای کتابخانه‌ای اشاره کرده است که این دو نوع عبارت است: پایگاههای مجزا و پایگاههای یکپارچه. سپس به برشمردن امتیاز پایگاههای یکپارچه پرداخته است.

- قالب مارک ملی ایران: نظریه و عمل/ دکتر مرتضی

کوکبی: نویسنده در این مقاله به ارائه مطالبی درباره مارک، علل پدید آمدن انواع مارک، قالبهای تبادل و قالبهای پردازش، مزایای خاص برای مارک ایران و یونی مارک پرداخته است.

- ابرداده‌ها و تاثیر آن بر فهرستهای ماشین خوان:

الگوی فارسی ابرداده برای سازماندهی اطلاعات الکترونیکی فارسی / علی اصغر شیرازی: بدون شک این

پرداخته است و در پایان به بررسی این مشکلات در کتابخانه‌های دانشگاهی شهر شیراز، دانشگاه علوم پزشکی شیراز، دانشگاه پیام نور و دانشگاه آزاد اسلامی می پردازد.

- موقعیت و کارایی نظامهای رایانه‌ای معیارهایی برای ارزیابی موفقیت نرم افزارهای کتابخانه‌ای / علیرضا رحیمی (در همایش ارائه نشده است): مؤلف در این مقاله ضمن تعریف موفقیت نظامهای رایانه‌ای کتابخانه، معیارها و مقیاسهایی را ارائه داده و در ایران اجرا کرده است. در این نوشته نسبت به این معیارها، نظر مدیران کتابخانه‌ها و مدیران نظامهای اطلاعاتی برخی از کتابخانه‌های دانشگاهی ایران مورد سنجش قرار گرفته است.

- معرفی نظام اینویتیو به عنوان یک نرم افزار کتابخانه‌ای موفق/ محبوبه کمال پور: در این مقاله ضمن معرفی تاریخچه این نرم افزار کتابخانه‌ای، به نحوه تهیه اطلاعات، معرفی فهرست گرافیکی، امانت گرفتن

کرده است.

- بررسی مشکلات نرم افزارهای کتابخانه‌ای نوسا، پارس آذرخش و کاوش در انتقال اطلاعات از سی.دی. ملوک و اینترنت / احمد یوسفی و سیروس داوودزاده سالستانی: محققان این مقاله چندین رکورد از رکوردهای پایگاه CD-Marc را به نرم افزارهای نوسا، کاوش و پارس آذرخش منتقل کرده‌اند و به بررسی قابلیت این سه نرم افزار در این زمینه پرداخته‌اند و مشکلاتی را که در این تبادل ایجاد شده است، به صورت جدول نشان داده‌اند.

- ریزش کاذب در نرم افزارهای کتابخانه‌ای نوسا، پارس آذرخش و کاوش / احمد یوسفی: مقاله به بررسی و تجزیه و تحلیل ریزش کاذب ناشی از ذخیره نادرست اطلاعات، خطا در ورود اطلاعات و... در سه نرم افزار نوسا، کاوش و پارس آذرخش پرداخته است.

- بررسی و ارزیابی کیفیت نمایش اطلاعات در فهرستهای رایانه‌ای داخلی و ارائه رهنمودهایی برای بهبود آن / دکتر رحمت‌الله فتاحی و دکتر مه‌ری پریخ: این مقاله به وضعیت ایده‌آل نرم افزارها در نمایش فهرستهای رایانه اشاره دارد و سپس با توجه به معیارهای تدوین شده به ارزیابی سه نرم افزار نوسا، کاوش و پارس آذرخش در زمینه نمایش اطلاعات کتابشناختی می‌پردازد.

- رویکردهای نو به ساختار پیشینه‌های کتابشناختی و نمایش آثار در فهرستهای گرافیکی با استفاده از فن‌آوری فرامتنی / دکتر رحمت‌الله فتاحی: در این مقاله ساختار جدید پیشینه‌های کتابشناختی و نمایش آنها در فهرستهای گرافیکی با توجه به فن‌آوری فرامتنی بیان می‌گردد و با ارائه مثال این موضوع را کاملا روشن کرده است.

- پیشینه‌های کتابشناختی گذر از شکل سنتی به شکل غنی شده قرن بیست و یکم / محسن حاجی زین‌العابدینی: در این مقاله به غنی‌سازی پیشینه‌های کتابشناختی در فهرستهای رایانه‌ای و اطلاعاتی که باید به اطلاعات کتابشناختی اضافه شود، اشاره شده است.

- مقایسه امانت و تحویل دستی و رایانه‌ای از لحاظ زمان صرف شده از مراجعه‌کننده و کتابدار در دو دانشکده فنی و علوم دانشگاه تهران / آناهیتا مقیمی‌زاده: این مقاله، زمان امانت مواد را با در نظر گرفتن دو سیستم دستی و ماشینی در دو دانشکده فنی و علوم دانشگاه تهران مورد مقایسه قرار داده است.

- مسائل رسم‌الخط فارسی در رویارویی با فن‌آوری نوین اطلاعاتی / نرگس نشاط: این مقاله به مشکلات

بررسی و ارزیابی کیفیت نمایش
اطلاعات در فهرستهای رایانه‌ای
داخلی و ارائه رهنمودهایی برای
بهبود آن / دکتر رحمت‌الله فتاحی و
دکتر مه‌ری پریخ

رکورد می‌پردازد که به طور تصادفی از فایل مستند نامها تهیه شده است.

- بررسی تطبیقی کارایی نرم افزارهای کتابخانه‌ای از دیدگاه فهرست‌نویسی / افشین موسوی چلک: در این مقاله وضعیت ایده‌آل نرم افزارهای کتابخانه‌ای جهت انجام فرایند فهرست‌نویسی شرح داده می‌شود و سپس با توجه به معیارهای تنظیم شده، سه نرم افزار نوسا، کاوش و پارس آذرخش مورد ارزیابی قرار می‌گیرد.

- تحلیل و ارزیابی پایگاه اطلاعاتی کتابشناختی ملی ایران / محسن حاجی زین‌العابدینی، سیروس داوودزاده، مریم عبداللهی، زین‌العابدین یوسفی نژاد (در همایش ارائه نشده است): این مقاله به تحلیل و ارزیابی پایگاه اطلاعاتی کتابشناسی ملی ایران پرداخته و آن را از لحاظ صحت فهرست‌نویسی، جستجو و بازیابی، خروجی‌ها مورد مطالعه قرار داده است. پایگاههای سرعنوان موضوعی و مستند مشاهیر را نیز بررسی

فهرستهای پیوسته همگانی ۲۰ کتابخانه ملی در محیط وب پرداخته است و با ارائه مثالهای مرتبط در هر بخش قابلیت‌های فرامتنی، گرافیکی و چندرسانه‌ای هر یک را مشخص کرده است و در نهایت با اشاره به فهرست پیوسته سه کتابخانه ایران در محیط وب امکانات آنها را مورد بررسی قرار داده است.

- استفاده از الگوی شیء‌گرا در طراحی فهرستهای رایانه‌ای: رویکردی نو به توصیف جهان کتابشناختی / دکتر رحمت‌الله فتاحی و دکتر عباس شجاعی: این مقاله که جنبه تئوری دارد، به استفاده از الگوی شیء‌گرا در توصیف رکوردهای کتابشناختی پرداخته است. الگوی شیء‌گرا مدلی مفهومی است که درک آسانتر و در عین حال کاربردی‌تر از جهان کتابشناختی به دست می‌دهد مؤلفان این موضوع را با آوردن مثالهایی از عناصر رکوردهای کتابشناختی این مدل تشریح کرده‌اند.

- بررسی مسائل جستجوی موضوعی در فهرستهای رایانه‌ای با نگاهی به مشکلات رسم‌الخط فارسی / دکتر علیرضا مؤذن: این مقاله به مشکلاتی که رسم‌الخط فارسی در جستجو و بازیابی اطلاعات ایجاد می‌کند می‌پردازد و به مشکلات جستجو از فیلهای جستجوپذیر اشاره می‌کند.

- بررسی ویژگیهای عنوان و موضوع و چگونگی ارتباط آن دو در کتابهای فارسی / دکتر اشرف‌السادات بزرگی: این مقاله کتابهای فارسی منتشر شده در فاصله سالهای ۱۳۶۵-۱۳۷۵ در ایران را بررسی کرده و ارتباط بین عناوین و موضوع آنها را سنجیده است. نتایج تحقیق را با ارائه جدول به خوبی بیان کرده است.

- کنترل مستند نامها در فهرستهای رایانه‌ای کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران / دکتر فاطمه اسدی کرگانی: در این مقاله مؤلف به تعیین وضعیت ارجاعات موجود در فایل مستند نامها در فهرست رایانه‌ای کتابخانه ملی پرداخته و برای انجام این کار به بررسی ۴۰۰

رسم الخط فارسی در رایانه، سازگاری و ناسازگاری آن در محیط فهرستهای رایانه‌ای پرداخته است.

- کتابخانه‌ها و سیستمهای بازیابی اطلاعات وب - پایه در محیط مشتری / کارگزار (نگاهی به محیط فهرستهای رایانه‌ای) / هماقاند شرفی (در همایش ارائه نشده است): این مقاله به سیر تغییر و تحولات معماری سیستمهای کتابخانه‌ای نظیر مین فریم و... پرداخته است. سپس مفاهیم عملیات وب را با توجه به اینکه بازنگری و حمایت حریم شخصی چگونه باید صورت گیرد مرور می‌کند.

عناوین مقالات ارائه شده نشان‌دهنده مباحث جدید در حوزه کتابداری و به خصوص فهرست‌نویسی است. در مجموع آمار تعداد مقالات برحسب موضوع به شرح ذیل است:

- مباحث عمومی ۳ مقاله

- ساختار نظام رایانه‌ای ۳ مقاله

- ذخیره، سازماندهی و تبادل اطلاعات

کتابشناختی ۸ مقاله

- شبکه‌سازی در فهرستهای رایانه‌ای ۳ مقاله

- جستجو و بازیابی اطلاعات در فهرستهای رایانه‌ای ۱ مقاله

- نمایش اطلاعات در فهرستهای رایانه‌ای ۱ مقاله

- سنجش و ارزیابی کارایی نرم‌افزارهای کتابخانه ۵ مقاله

- مقاله غیرمرتبط ۱ مقاله

نکات مثبت کتاب:

- از آنجا که چندین مقاله به ارزیابی نرم‌افزارهای موجود پرداخته، و نقاط قوت و ضعف آنها را مشخص کرده است، هم به مدیران کتابخانه جهت انتخاب و خرید نرم‌افزار مناسب آگاهی می‌دهد و هم به شرکتها در رفع این مشکلات کمک می‌کند.

- ارائه تئوریها و نظریه‌های مربوط به فهرستهای رایانه‌ای از عوامل مؤثر در طراحی نرم‌افزار محسوب می‌شود که در این کتاب به آن اشاره گردیده است.

- همان‌طور که قبلاً ذکر شد، نرم‌افزارهای کتابخانه‌ای طراحی شده در ایران به دو دلیل دارای کاستی هستند. ۱. به دلیل ناآشنایی کامل برنامه‌نویسان با قواعد فهرست‌نویسی و استانداردهای دیگر ۲. به دلیل ناآشنایی کامل مشاوران کتابدار با قابلیت‌های نظامی ذخیره و بازیابی اطلاعات. به همین دلیل، مطالب آورده شده در این منبع، به طور یقین در رفع این کاستی‌ها و بالا بردن آگاهیها تأثیر بسزایی خواهد داشت.

- از آنجایی که در سرفصل دروس کتابداری در

یکپارچه را مناسب تشخیص داده و پیشنهاد کرده است و مهمترین دلیل برای این پیشنهاد، سرعت بالای جستجو در این پایگاههاست. اما سرعت فقط یکی از امتیازات نرم‌افزارهای خوب است. بالا بودن جامعیت سیستم از سرعت مهمتر است و سیستمهای یکپارچه تمامی مدارک اعم از کتاب، مقاله، اسناد، پایان‌نامه و... را جستجو کند؛ اما جامعیت سیستم، به خصوص در جستجوی موضوعی بالا نیست. برای مثال، برای موضوع‌دهی کتاب از سرعنوان موضوعی یک سیستم پیش‌حماراً) و برای موضوع‌دهی مقاله از اصطلاحنامه یک سیستم پس‌حماراً) استفاده می‌شود. برای کتابی که درباره قاجاریان است. موضوع «ایران - تاریخ - قاجاریان) انتخاب می‌شود و اگر مقاله‌ای در مورد قاجاریان باشد ممکن است نمایه‌ساز توصیفگر (قاجاریه) را در نظر بگیرد. حالا اگر سیستم مهار مستندات کامل نباشد، امکان بازیابی هم مقاله و هم کتاب در جستجو با استفاده از فیلد موضوعی با مشکل مواجه می‌شود و جامعیت سیستم پایین می‌آید. بنابراین، در جستجو در پایگاههای یکپارچه، جامعیت فدای سرعت می‌شود.

- در صفحه ۱۴۳ در ردیف عنوان در فرمت یو. اس. مارک فیلد فرعی شرح عنوان ذکر نشده است.

- در صفحه ۱۴۳ در ردیف ناشر فرمت یونی مارک فیلد فرعی \$a ۲۱۰ (محل نشر) اشتباه است. برای ناشر در یونی مارک فیلد فرعی \$c در نظر گرفته شده است و در فرمت یواس مارک فیلد آن ذکر نشده است (\$b ۲۶۰).

- در صفحه ۱۴۳ در ردیف موضوع در فرمت یونی مارک برای رده‌بندی دهدهی دیویی فیلد ۶۷۵ آورده شده است که صحیح آن فیلد ۶۷۶ است.

- در صفحه ۱۴۴ در ردیف همکاران در فرمت یونی مارک ۷۱۰ نشان‌دهنده نام شخص و ۷۱۱ نشان‌دهنده نام تنالگان است و فیلد فرعی \$a برای ورود عنصر از نام شخص و نام تنالگان است. بنابراین آوردن فیلد فرعی در این قسمت لزومی ندارد.

- در صفحه ۲۶۱، ردیف ۱۹ باید به دنبال ردیف ۱۸ بیاید و درجه اهمیت و درجه امتیاز باید در پایین صفحه و در انتهای جدول بیاید.

در مجموع باید گفت که این کتاب از بهترین منابع موجود در زمینه نرم‌افزارهای کتابخانه‌ای و فهرست‌نویسی رایانه‌ای در ایران است؛ و منبعی مناسب برای برنامه‌نویسان نرم‌افزار کتابخانه‌ای و کتابداران به‌شمار می‌رود.

مقاطع مختلف (بجز دانشگاه مشهد) آشنایی با نرم‌افزارهای کتابخانه‌ای و فهرست‌نویسی رایانه‌ای هیچ جایی ندارد، مطالعه این کتاب می‌تواند تا حدودی آنها را با ساختار نرم‌افزارهای کتابخانه‌ای و فهرست‌نویسی رایانه‌ای آشنا کند و از این لحاظ برای دانشجویان کتابداری مفید خواهد بود.

- معیارهایی که در این کتاب ارائه شده، می‌تواند مبنای تحقیقات جدیدی شود. نکات ضعف کتاب:

- مقاله «بررسی گرایش موضوعی و آثار علمی و پژوهشی رشته کتابداری و اطلاع‌رسانی...» نگارش دکتر عباس حری با اینکه از ارزش فراوانی برخوردار است و دقت نظر مولف را به زمینه‌های پژوهشی کتابداری نشان می‌دهد، با موضوع کتاب و مقالات دیگر سنخیت ندارد.

- مقاله «مقایسه امانت و تحویل دستی و رایانه‌ای...» نگارش آن‌ها مبنای مقیمی‌زاده گرایش چندانی به فهرستهای رایانه‌ای ندارد و بیشتر به ساختار نرم‌افزار در قسمت «امانت» معطوف شده است.

- در صفحه ۹۹ جمله پایانی ناقص است و ممکن است جمله، پاراگراف یا جمله‌ای جاافتاده باشد.

- در مقاله «استاندارد ذخیره و بازیابی اطلاعات» تألیف محمد آباقری (ص ۱۰۲-۱۰۸) به دو نوع سیستم طراحی نرم‌افزارهای کتابخانه‌ای (سیستم مجزا و یکپارچه) اشاره شده است. در نتیجه سیستم